

עורכים: ד"ר הראל חורב, ד"ר מירה צורף כרך 3, גיליון מס' 7, 5 ביוני 2013

מפלגת אל-נור הסלפית ותנועת האחים המוסלמים במצרים: סוף הרומן?

מיכאל ברק

שנת 2013 מסתמנת כצומת דרכים משמעותי ביחסים המורכבים בין תנועת אל-נור הסלפית לתנועת האחים המוסלמים. מועד הבחירות הקרב לפרלמנט המצרי, כמו גם ההשתלטות הגוברת של 'האחים' על מוסדות השלטון ואכזבתם של הסלפים ממדיניותו המפלה של מורסי, מהווים קטליזטור לפירוק הברית ולהתנתקות מ'האחים'.

מפלגת אל-נור היא הזרוע הפוליטית של קבוצת **אל-דעוה אל-סלפיה** הנחשבת לאחת הקבוצות הסלפיות הגדולות במצרים. בבחירות לפרלמנט בינואר 2012 היא רשמה לעצמה הישג מרשים ביותר עם זכייתה במקום השני (כ- 25% מהקולות). כניסתה לזירה הפוליטית הייתה עבודה בבחינת טבילת אש ראשונה, שכן, הייתה חסרה ניסיון פוליטי. זאת, בניגוד לתנועת האחים המוסלמים אשר פעלה במרחב זה למעלה מארבעה עשורים ורכשה ניסיון רב שאפשר למפלגתה, מפלגת החירות והצדק (**חזב אל-חריה ואל-עדאלה**), לזכות במקום הראשון בבחירות לפרלמנט (47% מהקולות) ולהעמיד מתוכה נשיא מכהן בדמותו של מוחמד מורסי. כדי להתגבר על חוסר ניסיונם, כמו גם בשל חשש מפני השתלטות 'האחים' על מוסדות השלטון, בחרו הסלפים לכוון עמם ברית, אף שבאופן מסורתי לא היו היחסים בין השניים טובים במיוחד. לאחר הבחירות הקפידו שני הצדדים לשמור, לפחות למראית עין, על אחדות פוליטית. לא אחת הגנו חברי מפלגת אל-נור על עמדות שהציג הנשיא מורסי, ואף גינו את הביקורת שהוטחה בו מצד המחנה החילוני הליבראלי. מורסי מצדו הוכיח את חלקו בברית זו על ידי מינוי כמה מחברי מפלגת אל-נור ליועציו ושיתופם בעיצוב החוקה.

החל מה-17 בפברואר 2013 החלה התדרדרות ביחסי שתי התנועות עד כדי איום למוטט את הברית. הסיבה לכך הייתה פיטורי ד"ר ח'אלד עלם אל-דין, יועצו הסלפי של הנשיא מורסי לענייני איכות הסביבה וחבר מפלגת אל-נור, בטענה כי היה מעורב במעשי שחיתות. כאות מחאה על צעד זה, התפטר ממשרתו בסאם אל-זקרא, יועץ סלפי נוסף של מורסי. גם חברי תנועת אל-נור גינו בחריפות את מהלכו של מורסי והאשימוהו בניסיון להכתים את שם התנועה כדי לפגוע בכוחה הפוליטי והחברתי. השיח' יאסר אל-ברהאמי, סגן ראש קבוצת אל-דעוה אל-סלפיה, טען כי בצעד זה הפר מורסי באופן בוטה את ההבנות שגובשו טרם הבחירות לנשיאות לכלול את מפלגת אל-נור כשותפה עיקרית בשלטון. לדברי ד"ר יונס מח'יון, מנהיג מפלגת אל-נור, הסיבה לפיטורים ולמשבר נבעה מהדו"ח שהגישה מפלגתו למורסי בחודש פברואר 2013, בו נמתחה ביקורת קשה על תנועת 'האחים' בשל מה שהסלפים ראו כהשתלטות על מוסדות המדינה לאחר שתפסה את השלטון. מורסי ומקורביו הואשמו במינויים של כ-13 אלף איש מחברי 'האחים' לעמדות מפתח, ובמיוחד במשרדי החינוך וההקדשים. אל-ברהאמי אף הבהיר כי מדיניות הנפוטיזם שבה נקט מורסי הייתה המשך ישיר למדיניות המשטר הקודם של מובארכ, וכי היא צופנת בחובה איום להצית מהפכה שנייה: "העם דוחה את הדבר הזה. הוא סבל רבות מכך בתקופת המשטר הקודם. אין זה מתקבל על הדעת, שלאחר המהפכה תמשיך מפלגת השלטון להשתלט על המשרות [הממשלתיות]".

הדו"ח עצמו נכתב בעקבות יוזמה שניסתה לקדם מפלגת אל-נור על דעת עצמה כדי לפתור את המשבר החברתי הקשה במצרים. במהלכה קיימו נציגי התנועה סדרת פגישות בראשית ינואר 2013 עם מנהיגי האופוזיציה, ובכלל אלה עם "חזית ההצלה הלאומית", ארגון גג עליו נמנים כוחות אופוזיציה חילוניים וליבראליים. במסגרת ההבנות שגיבשו הסלפים עם האופוזיציה הוסכם להעלות תביעה בפני הממשלה לפטר את התובע הכללי ואת הממשלה כולה, ולהרכיב ממשלה חדשה תחתיה. 'האחים' פירשו יוזמה זו כצעד מתריס שחשף את פניה של מפלגת אל-נור כשותפה לא אמינה ואופורטוניסטית. ההתנגדות בין התנועות נמשכה גם במישור הדתי-ציבורי. שיח' וג'די ע'נים, איש דת המקורב ל'אחים', פרסם פסק הלכה האוסר להצביע למפלגת אל-נור הסלפית בשל חבירתה לחילונים. השיח' אל-ברהאמי הגיב מצדם של הסלפים כי פסק ההלכה של ע'נים חסר כל משמעות.

זאת ועוד, הנסיגה שחלה בדעת הקהל במעמדו של הנשיא מורסי בעקבות מה שנראה כהשתלטות האחים על מוסדות המדינה וריכוז סמכויות נרחבות בידיו של הנשיא עוררו חששות כבדים בקרב מנהיגי מפלגת אל-נור שמא יפנה הציבור אצבע מאשימה גם כלפיה בהיותה שותפה מרכזית בממשלה. על רקע זה ניתן להסביר את סדרת המפגשים שקיימה המפלגה עם כוחות האופוזיציה במטרה להגיע לנוסחה שתהא מקובלת על כל הצדדים ותוביל להרגעת הרוחות.

גם הבחירות לפרלמנט המצרי, הצפויות להתקיים באוקטובר 2013, חידדו את היריבות הפוליטית בין מפלגת אל-נור לתנועת האחים המוסלמים. כבר בינואר האחרון הביע ד"ר יונס מח'יון, מנהיג אל-נור, אי נחת מהשותפות עם 'האחים' וציין כי זו עלולה להזיק יותר מאשר להועיל. הוא אף חשף כי מפלגתו מתכוונת להתמודד בבחירות הבאות לנשיאות מצרים.

התדרדרות נוספת התבטאה בהתפטרותם במרץ האחרון של כל חברי תנועת אל-דעוה אל-סלפיה (ובתוכם חברי הזרוע הפוליטית של מפלגת אל-נור) מ"האגודה השרעית לזכויות ולרפורמה", שהוקמה לאחר המהפכה במטרה לאחד את הכוחות האסלאמיסטים. תרם לכך, בין היתר, ניסיון 'האחים' להשתלט על הארגון מבפנים. הסלפים האשימו את 'האחים' בפילוג שחל בשורות מפלגת אל-נור בדצמבר 2012 עת פרשו ממנה עמאד אל-ע'פור, מנהיג מפלגת אל-נור הקודם ועוזרו של מורסי, ועמו שורת חברים נוספים. הפורשים הקימו מפלגה אסלאמית מתחרה בשם **אל-וטן** ("המולדת") המתיימרת לכלול בתוכה ספקטרום רחב יותר של זרמים אסלאמיים.

בחצי השנה האחרונה ניכרת הקצנה בשיח שמנהלות מפלגת אל-נור וקבוצת אל-דעוה אל-סלפיה כלפי 'האחים'. החלטתו של מורסי לחדש את הקשרים עם איראן, חרף תמיכתה בדיכוי הסורי, רק מסייעת לסלפים למצב עצמם כשומרי הקנאים של האסלאם הסוני, בעוד 'האחים' מואשמים שנכשלו במילוי תפקידם זה. בוועידה שקיימו אל-דעוה אל-סלפיה ומפלגת אל-נור ב-8 במאי 2013 בעיר סוהאג' בנושא האיום השיעי הנשקף מצד איראן למצרים, הואשם מורסי במדיניות פרו איראנית שסייעה להתפשטות השיעה במצרים. הסלפים תבעו, אפוא, ממורסי להפסיק לאלתר את שיתוף הפעולה עם איראן. לדבריהם, מורסי לא נחשב עוד למנהיג לגיטימי בעיני העם המצרי, ומכאן שלכל אזור שמורה הזכות למתוח עליו ביקורת ולהתנגד לו.

השסע המעמיק בין הסלפים ל'אחים' התבטא עוד בניסיונות התקרבות בין תנועת אל-דעוה אל-סלפיה למוסד אל-אזהר במהלך חודש מאי האחרון. הרצון ליצור גוש חוסם בפני "האמביציות של האחים המוסלמים" להשתלט על מוסדות המדינה, הביא להמרת האיבה ששררה בין התנועה לבין מוסד אל-אזהר בשיתוף פעולה. חברי אל-דעוה אל-סלפיה נחלצו כעת להגן על המוסד מפני ביקורת 'האחים' ומחו בריש גלי על ניסיונם להשתלט עליו.

לסיכום, ניתן לראות במשבר האמון בין שתי התנועות ביטוי ליריבות עמוקה יותר על ההגמוניה במדינה ועל זכות הבכורה לעצב את המרחב הדתי במדינה. הסלפים, שסברו בתחילה כי שותפות עם 'האחים' תניב עבורם פירות פוליטיים, נוכחו לגלות כעבור שנתיים מאז פרוץ המהפכה כי 'האחים', ומורסי בראשם, אינם מתכוונים להתחלק עמם בעוגת השלטון למעט פירורים בודדים בלבד. מדיניות זאת מהווה זרז

מבחינתם לאזור אומץ ולהתנתק מן ה'אחים'. אחד הכותבים ביומון **אל-מצרי אל-יום**, אף הכריז על "סוף הקשר הקתולי בין 'האחים' למפלגת אל-נור" שיש בו "לקח קשה לא רק לסלפים, אלא לכל הצדדים". יחד עם זאת, נדמה כי הסלפים וה'אחים' לא ימהרו 'לשבור את הכלים' שכן הדבר עלול לשחק לידי יריביהם, בין אם במחנה הליבראלי ובין אם בזרם הסלפי הג'יהאדי, שמבקר תדירות את השתלבותה של אל-נור בסדר הפוליטי הקיים, הנוגד להשקפתו את דת האסלאם. נוכח הפיצול שכבר חוותה אל-נור עם הקמת מפלגת אל-וטרן, כמו גם הביקורת מצד הזרם הסלפי הג'יהאדי, יש לה אינטרס מובהק לסיים את המשבר עם 'האחים' שאיננו תורם לחוסנה. יתר על כן, לכל הקבוצות האסלאמיסטיות ברור כי המשך המשבר בין השתיים עלול לחבל במאמצים להפוך את מצרים למדינה הלכה אסלאמית. לפיכך אפילו כוחות אסלאמיסטיים מסוימים, דוגמת אל-גמאעה אל-אסלאמיה וחלקים מסוימים בזרם הסלפי הג'יהאדי, מפצירים ב'אחים' ובאל-נור ליישב את ההדורים ולחתום על מסמך שבו יסכימו על שיתוף פעולה בנושא יישום השריעה.